

Dr Đuro Dokmanović

Poljoprivredni fakultet Sveučilišta, Zagreb

**ORGANIZACIJA POLJOPRIVREDE, VISOKOG ŠKOLSTVA I ZNANOSTI U
BUGARSKOJ, RUMUNJSKOJ I MAĐARSKOJ**

U vremenu od 17. do 28. rujna 1973. 8 profesora i asistenata Poljoprivredno-ekonomskog odsjeka i 21 student Postdiplomskog studija iz ekonomike poljoprivrede Poljoprivrednog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, proveli su 12 dana u obilasku i upoznavanju spomenutih zemalja, posebno njihove poljoprivrede.

B u g a r s k a *

Broj stanovnika (1970)	8,490.000
Površina u km ²	110.912
Stanovnika na 1 km ² (1970)	77
Aktivno stanovništvo (1965) u ‰	51,9
Nezaposlenih (1970)	320.000
Nacionalni dohodak (1969. milijardi leva)	9,35
Ukupna površina zemlje (1969 — 000 ha)	11.091
Poljoprivredna površina	11.055
Obradiva površina	4.555
Livade i pašnjaci	1.467
Šume	3.675
Ostale površine	1.394
Kukuruz — prinos po 1 ha u q (1970)	37,4
Broj goveda 1969. (u 000)	1.255
Broj svinja 1969. (u 000)	1.967
Broj ovaca 1969. (u 000)	9.233
Potrošnja mlijeka i mliječnih proizvoda 1971. u kg	135
Potrošnja mesa bez ribe u kg po stanovniku 1969.	41,7
Bruto nacionalni dohodak po stanovniku 1969. u SAD dolarima	620
Učešće poljoprivrede u narodnom dohotku 1972. u ‰	22

R u m u n j s k a *

Broj stanovnika (1970. u 000)	20.250
Površina u km ²	237.500
Stanovnika na 1 km ²	85
Aktivno stanovništvo (1966)	54,2
Ukupna površina (1969. u 000 ha)	23.750
Obradiva površina	10.544
Livade i pašnjaci	4.424
Šume	6.316

* Izvor: Statistički godišnjak SFRJ 1972.

* Izvor: Statistički godišnjak SFRJ 1972.

Prinos kukuruza po 1 ha — q 1969.	21,1
Broj goveda (1969. u 000 kom.)	5.035
Broj svinja (1969. u 000 kom.)	5.972
Broj ovaca (1969. u 000 kom.)	13.836
Potrošnja mlijeka i mliječnih proizvoda po stanovniku 1971. u kg	164
Potrošnja mesa u kg	40
Bruto nacionalni dohodak po stanovniku 1969. u SAD dolarima	650
Učešće poljoprivrede u narodnom dohotku 1970. u %	20

M a đ a r s k a **

Broj stanovnika (1970. u 000)	10.330
Površina u km ²	93.030
Stanovnika na 1 km ²	111
Aktivno stanovništvo (1970)	48,5
Narodni dohodak (1969. u milijar. for.)	253
Ukupna površina (1969. u 000 ha)	9.303
Obradiva površina	5.604
Livade i pašnjaci "	1.284
Šume "	1.463
Ostale površine "	952
Prinos kukuruza q — 1 ha 1970.	34,3
Broj goveda (u 000 kom 1969)	1.933
Broj svinja "	5.970
Broj ovaca "	3.024
Potrošnja mlijeka i mliječnih proizvoda u 1971. u kg	192
Potrošnja mesa bez ribe u 1969. u kg	55
Bruto nacionalni dohodak po stanovniku u 1969. u SAD dolarima	800
Učešće poljoprivrede u narodnom dohotku 1970. u %	18

J U G O S L A V I J A*

Broj stanovnika (u 000 1970)	20.530
Površina u km ²	255.840
Stanovništvo na 1 km ²	80
Aktivno stanovništvo 1961.	45
Narodni dohodak (milijardi)	118
Ukupna površina (1970. u 000 ha)	25.560
Obradiva površina "	8.373
Livade i pašnjaci "	6.421
Prinos kukuruza q — 1 ha 1970.	29,5
Broj goveda (000 kom. 1969)	5.261
Broj svinja "	5.093
Broj ovaca "	9.730
Potrošnja mlijeka i mliječnih proizvoda u 1971. u kg	129
Potrošnja mesa bez ribe po stanovniku 1969. u kg	34,6
Bruto nacionalni dohodak po stanovniku 1969. u SAD dolarima	600
Učešće poljoprivrede u narodnom dohotku 1971. u %	20

* Izvor: Statistički godišnjak, SFRJ 1972.

** Izvor: Statistički godišnjak SFRJ 1972.

BUGARSKA

Glavni grad Bugarske *Sofija* ima oko jedan milijun stanovnika. Nalazi se na 650 metara nadmorske visine.

19. rujna 1973. posjetili smo Poljoprivredni fakultet u Sofiji (Seosko gospodarsku akademiju »*Georgi Dimitrije v*«). Spomenuti fakultet ima tri odsjeka: Biljno-proizvodni, Stočarski i Poljoprivredno-ekonomski odsjek. Istovremeno uz profesore fakulteta primio nas i direktor Instituta *Trifun Georgijev*. Oko 80 % agrarnih ekonomista radi u *Sofiji* a 20 % u *Plovdivu*. Institut za ekonomiku poljoprivrede radi na ovim problemima:

- efektivnost proizvodnje i ulaganje sredstava,
- programiranje proizvodnje — izrada modela,
- planiranje proizvodnje u kooperativama,
- mikro planiranje,
- rajonizacija poljoprivredne proizvodnje,
- programiranje proizvodnje u kolektivnim gospodarstvima do 2000. godine.
- bilans hrane,
- organizacija proizvodnje,
- usklađivanje državnog plana s planom kolektivnih gospodarstava,
- integracija,
- organizacija rada i normiranje,
- migracije stanovništva,
- racionalizacija proizvodnih procesa,
- fiziologija rada,
- primjena matematskih metoda u kolektivnim gospodarstvima,
- mehanizacija proizvodnje,
- nacionalno tržište i politika cijena.

Planske cijene pojedinih poljoprivrednih proizvoda se prilagođavaju stvarnim tržišnim prilikama. Cjelokupna agrarna politika Bugarske usmjerena je na brži i efikasniji rad državnih dobara i kolektivnih gospodarstava. Tematika poljoprivrede obuhvaća sedam globalnih problema, koji su podijeljeni na 31 konkretnu temu. 90 % za znanstveni rad osigurava država, a samo 10 % troškova pokriva naručilac zadatka. Svake pola godine u sekcijama se kontrolira izvršenje planiranih poslova po svakoj temi. Nakon završetka zadatka — teme konačnu ocjenu daje znanstveni savjet. Precizna podjela rada u znanstvenom radu onemogućava neracionalno trošenje sredstava i kadrova. Državni komitet u punoj mjeri angažira Akademiju poljoprivrednih nauka u donošenju planova proizvodnje u poljoprivredi.

Pored posebnih agrarnih instituta u kojima rade isključivo ekonomisti u sastavu biotehničkih odsjeka nalaze se i ekonomisti. Ekonomist iz ove institucije izabire centralni savjet Akademije.

Na postavljena naša pitanja domaćinu u Sofiji — Poljoprivredni fakultet i direktor Instituta za ekonomiku poljoprivrede odgovorili su sljedeće:

Na području Bugarske djeluju 6—7 velikih eksperimentalnih agrarnih kompleksa. Svi spomenuti objekti prema konkretnim prilikama donose svoje jedinstvene planove i specijalizaciju u proizvodnji. Od spomenutih eksperimentalnih agrarnih kompleksa najveći su u Plovdivu i Burgasu. U svakom agrarnom kompleksu objedinjena je proizvodnja i prerada poljoprivrednih proizvoda. Osnovni cilj kod stvaranja agrarnih kompleksa je racionalnija i ekonomičnija proizvodnja. Agrarni kompleks potpunije i racionalnije iskorištava zaposlenu radnu snagu.

Upis na pojedine odsjeke fakulteta u njih se planira. I nema nezaposlenih stručnjaka. Školovanje jednog studenta od upisa do završetka fakulteta stoji oko 2300 leva. Glavni uvjet za dodjelu stipendije je uspjeh u studiju. Visina stipendije mjesečno se kreće od 30 do 100 leva.

Osobno gospodarstvo na okućnici ima vrlo veliku slobodu u izboru proizvodnje, dok državna dobra i kolektivna gospodarstva proizvode na osnovu utvrđenih planskih zadataka. U Bugarskoj privatni sektor je vrlo malen.

Ekonomika poljoprivrede objedinjava u sebi ekonomiku, te idejne i partijske stavove Komunističke partije Bugarske. Unutar SEV-a postoji dogovor između pojedinih zemalja u proizvodnji, unutrašnjoj potrošnji i izvozu poljoprivrednih proizvoda. Razlike u cijenama kod izvoza pokrivaju se putem kompenzacije. U Bugarskoj ne postoje sezonske već čvrste godišnje cijene.

Poljoprivredna proizvodnja u planinskim rajonima stimulira se putem premija. U planinskim rajonima naročito se forsira stočarska proizvodnja. Na utvrđenu otkupnu cijenu mesa, mlijeka i vune proizvođač dobiva još 50 % premije.

U Sofiji na Poljoprivredno ekonomskom odsjeku sada studira 150 studenata.

U Bugarskoj za izgradnju stana građanin može dobiti kredit na 20 godina. Mjesečna otplata kredita iznosi oko 30 leva. Mjesečna stanarina za dvosobni stan iznosi također oko 30 leva.

Visina mjesečnih plata u pojedinim profesijama iznosi:

— redovni profesor	280 leva
— učitelj	100—150 leva
— inž. tehničkih struka preko	250 leva
— nekvalificiranih radnika	80 leva
— kval. radnika u industriji	250 leva
— direktora tvornice	300 leva

Prosječna mjesečna plata u Bugarskoj iznosi 120 leva.

Pored planina koje se koriste u turističke svrhe i kao lovišta B u g a r s k a ima oko 500 mineralnih izvora, koje koriste u zdravstvene svrhe ili kao turističke objekte.

U S o f i j i je lociran Ratarski, Stočarski i Poljoprivredno-ekonomski, a u P l o v d i v u je sjedište voćarsko-vinogradarsko-povrtlarskog odsjeka Poljoprivrednog fakulteta.

Proizvodnja pšenice u B u g a r s k o j u cjelini pokriva vlastite unutrašnje potrebe.

P l o v d i v je po veličini drugi grad u B u g a r s k o j. Broji 580 tisuća stanovnika. On je najveći industrijski centar B u g a r s k e, sa poznatim velesajmom i vrlo bogatom i plodnom okolicom i razvijenom poljoprivredom. U P l o v d i v u se nalazi voćarsko-vinogradarsko-povrtlarski fakultet. Na fakultetu ukupno radi 155 osoba, od čega 30 profesora i 60 docenata. Ima 22 katedre, a pohađa ga 1700 studenata (1300 redovnih i 400 izvanrednih).

U zajednici s Ministarstvom Institut je u punoj mjeri angažiran na reformi obrazovanja i znanosti koja je u toku u S k B u g a r s k o j. Fakultet ima eksperimentalni objekat od 3000 hektara koji služi za potrebe prakse studenata i za znanstveni rad na području vinogradarstva, voćarstva i povrtlarstva. Obrazovanje i znanost predstavljaju organsku cjelinu i jedinstven sistem. Na fakultetu radi 30 aspiranata (10 iz Bugarske i 20 iz inozemstva). Aspiratura za redovne kandidate traje 3 godine, a za izvanredne 4-5 godina.

U P l o v d i v u se nalaze plantaže od 10.000 ha voćnjaka i 6.000 ha vinograda. Tehnologija u spomenutim plantažama primjenjuje se prema uputama Instituta. U neposrednoj proizvodnji radnici su plaćeni na osnovu ostvarene proizvodnje. Dnevna zarada radnika kreće se od 3 do 6 leva. Plaće se razlikuju po rajonima. Od ukupne proizvodnje u P l o v d i v u 50% se plasira u inozemstvo. Poljoprivredni proizvodi P l o v d i v a daju jednu trećinu ukupnog izvoza iz Bugarske.

Kandidati kod upisa polažu prijemni ispit. 6 — 10 kandidata kod upisa konkurira na jedno mjesto. 60% studenata su seljačka djeca. 70% studenata su žene, a samo 30% muškarci. Studij traje 4,5 godine. 90% studenata na vrijeme završava studij. Svi studenti smješteni su u studentski dom. Fakultetske predavaone su suvremeno opremljene. U sklopu Fakulteta nalazi se fiskulturna dvorana i bazen za plivanje. Na području čitave B u g a r s k e nalazi se oko 150 — 250 agrarno-poljoprivrednih kompleksa.

R U M U N J S K A

Prelazeći iz B u g a r s k e u R u m u n j s k u stigli smo u C O N S T A N C E.

C o n s t a n c e je poznata velika luka i morsko turističko ljetovalište. Od stranih turista ovo ljetovalište najviše posjećuju Česi, Poljaci, turisti iz Istočne Njemačke i iz drugih zemalja.

Na oko 20 km udaljenosti od C o n s t a n c e posjetili smo poznato vinogradarsko središte M U R F A T L A R. Ovo središte raspolaže s 2000 hektara vinograda na jednoj zemljišnoj parceli. 1500 hektara su vinske sorte, a 500 hektara sortiment stolnog grožđa. Spomenuta vinogradarska plantaža or-

ganizacijski je podijeljena na osam poduzeća, s kojima rukovodi jedinstvena direkcija. Povrtlarske kulture nalaze se na 100 — 150 hektara. Sve površine pod vinogradima se navodnjavaju. Cijevi su u zemlji zakopane pomoću pritiska. Svi radovi u vinogradu osim rezidbe su mehanizirani. Ovdje se proizvode slatka i poluslatka vina. Prinosi grožđa se kreću od 80 do 150 q po hektaru. Za vrijeme berbe rade s 3000 radnika. Na tim poslovima angažiraju se đaci, studenti, vojska i druga radna snaga. Dnevno se ubere grožđa oko 50 vagona. Podrum je kapaciteta 1400 vagona. 1956. godine počelo je podizanje ove vinogradske plantaže. Francuske sorte na ovom području dale su dobre rezultate.

Slika 1

*Murfatlar (Rumunjska)
plantaža vinograda od
2000 ha (21. IX 1973)*

foto: Đ. Dokmanović

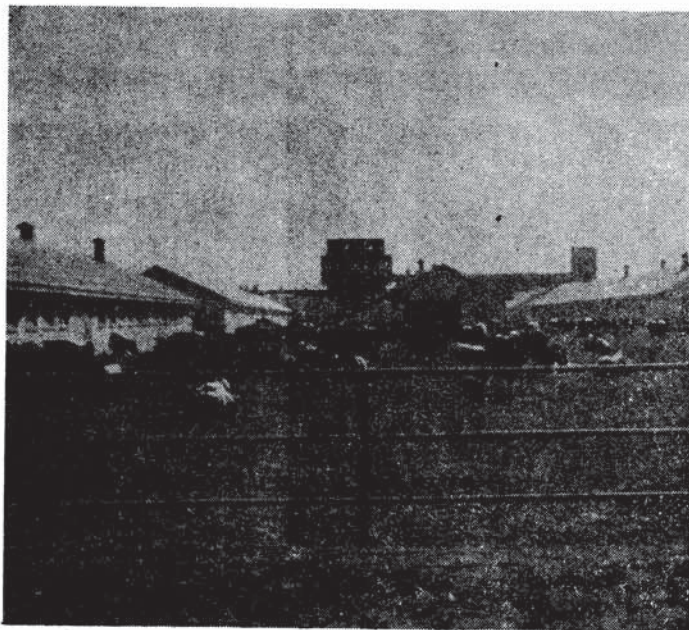
Unutar ove goleme plantaže od 2000 ha vinograda, površina od 600 hektara je eksperimentalni vinogradi Instituta. U njemu radi oko 550 stalnih radnika od čega u vinariji oko 300 radnika. Podrum Instituta je kapaciteta 900 vagona. Prodajna cijena 1 litre vina kreće se od 12 do 35 leja. Od 1000 vagona proizvedenog vina 300 vagona se plasira u Australiju, SAD, Japan i druge zemlje. U središtu vinograda na jednom obronku izgrađen je turistički centar, kojeg godišnje posjeti preko 40 tisuća stranih turista, koji su najbolji propagatori uvoza rumunjskih vina u svoje zemlje. Ovaj Institut redovno izlaže svoja vina na izložbi u Ljubljani. Posjeduje 236 medalja za kvalitet svojih vina.

Vinogradarstvo u ovom kraju ima tradiciju od 2000 godina. Burad za čuvanje vina izrađuju u vlastitoj režiji. Od proizvedenih količina vina flašira se u boce oko 4,5 milijuna litara. Vinogradarska plantaža godišnje investira oko 60 milijuna leva. Planiraju podići još 300 hektara novih vinograda. Troškovi proizvodnje 1 litre vina iznose oko 15 leja, a vino se realizira u prodaji po cijeni od oko 20 leja. Godišnji porez državi iznosi oko 60 milijuna leja. Tekući obrtni kredit daje banka uz kamatu od 0,5%.

Slijedećeg dana, 22. rujna 1973. posjetili smo vinogradarsko-vinarski institut u M U R F A T L A R U. Institut ima 600 ha vinograda i podrum kapaciteta 15.000 hektolitara. Planiraju izgradnju novog podruma kapaciteta 10.000 hektolitara i novog vinograda od 600 hektara. Podrum služi u eksperimentalne svrhe. U podrumu se u cjelini koristi francuska oprema. Po 1 hektaru vinograda troši se 120 radnih dana. U Institutu radi ukupno 29 stručnjaka, od toga 18 vinogradarsko-vinarskih specijalista. 7% zaposlenih je administrativno osoblje. Cjelokupni rad i troškovi instituta su samofinancirani. Jedino u investicijama jedan dio sredstava daje država. U Institutu rade 2 čovjeka s doktoratom nauka, 5 radi na doktoratu.

Prethodni direktor Instituta nedavno je otišao za profesora na fakultet, a sada uglavnom rade novi mladi stručnjaci.

Istog dana posjetili smo Poljoprivredno dobro »O g r a d a«. Primio nas je direktor Dobra inž. agronomije. Dobro je kombiniranog karaktera. U njemu su zastupljene sve grane poljoprivrede. Proizvode sjemensku robu i stoku

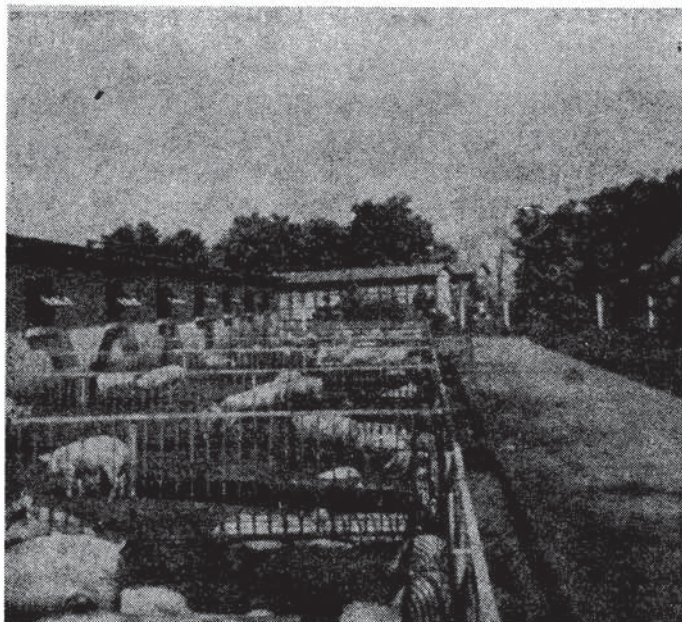
Slika 2

Ogledno poljoprivredno dobro »Ograda« — mliječna farma (Rumunjska) (22. IX 1973.) foto: Đ. Dokmanovic

za potrebe reprodukcije. Putem prerade u vlastitim objektima finalni proizvod šalju na tržište. Ovo je najsuvremeniji poljoprivredni objekt. Riječ je o potpunoj integraciji. Do sada je izvršena potpuna specijalizacija i koncentracija u biljnoj proizvodnji. Pored ratarstva postoje slijedeće grane proizvodnje: voćarstvo, vinogradarstvo. U stočarstvu drže gotovo sve vrste stoke.

Dobro je sastavljeno od više manjih organizacijskih jedinica. Ovaj kombinat je po svojoj veličini iznad prosječnih kapaciteta u zemlji. Kombinat raspolaže s 15.000 hektara obradive površine. Imaju 3600 krava istočno-frizijske pasmine uvezene iz Danske i DR Njemačke. Krave su smještene u šest mliječnih farmi. Prosječna godišnja proizvodnja mlijeka po kravi je 4200 litara. Krave koje daju ispod 3200 litara ne isplati se držati. Jedan radnik timari 16 krava. Troškovi proizvodnje 1 litre mlijeka iznose 1,24 leja, a prodajna 1,81 leja. Ako mlijeko realiziraju u obliku mliječnih proizvoda onda po litri mlijeka ostvaruju dobit od 4 leja.

U svakoj mliječnoj farmi nalazi se agronom i veterinar. Svinjogojska farma drži 50 tisuća komada svinja. Godišnje 10.000 krmača daju za potrebe drugih kombinata. Drže 2400 krmača. Jedna krmača godišnje proizvede 16 prasadi. Od poroda do odbića ugiba 10% prasadi. Prosječni dnevni prirast u tovu svinja iznosi 600 g uz trošak koncentrata 3,2 — 3,4 kg.

Slika 3

Ogledno poljoprivredno dobro »Ograda« — svinjogojska farma (Rumunjska) 22. IX 1973. foto: Đ. Dokmanović

Kombinat proizvodi i goveđe meso. Slijedeće godine proizvodit će 10.000 komada baby beafa. Imaju 20.000 komada ovaca za proizvodnju vune. Peradaraska farma drži 50 tisuća kokoši za jaja i 500 tisuća pilića za proizvodnju mesa. Sve vrste stoke u proizvodnji ostvaruju pozitivan finansijski rezultat. Najbolje finansijske rezultate postiže svinjogojstvo, peradarstvo, a znatno slabiji uspjeh donosi proizvodnja mlijeka i ovčarska proizvodnja.

Na dobru radi 2400 stalnih radnika od čega 180 administrativno-tehničkog osoblja. Direktor kombinata je ekonomista. Član je Komunističke partije, O-

blasnog komiteta i Akademije polj. znanosti. Glavni direktor mora biti i politički čovjek. Rukovodeće ljude postavlja i razrješava dužnosti Ministarstvo poljoprivrede na prijedlog kolektiva i partijskih foruma. Problem rukovodstva je složen. Svake godine na 4 uposlena bira se po 1 radnik u skupštinu kombinata. Skupština radnika sastaje se dva puta godišnje. Ona razmatra razvojnu politiku, godišnje planove i brojne socijalne probleme. Skupština iz svojih redova izabire konzilijum (poslovni odbor). Poslovni odbor čini 17 ljudi. Pored drugih predstavnika u njega obavezno ulaze: glavni direktor, tehnički direktor, direktor ekonomskog sektora, predstavnik partije, omladine i sindikata. Poslovni odbor sastoji se jednom mjesečno. Tekuće operativno rukovođenje vrši glavni direktor sa svojim suradnicima — specijalistima.

Postoji tvornica krme (koncentrata) kapaciteta 100 tisuća tona godišnje. Centar za mlijeko u prahu i razna proteinska brašna ima kapacitet 10 tisuća tona. Godišnje proizvode 10 tisuća tona dehidrirane lucerne u obliku brašna i pilula. Grade tvornicu za preradu mesa kapaciteta 4 tisuće tona godišnje. Grade i vlastitu klaonicu. Planiraju izgradnju tvornice prehrambenih proizvoda na bazi voća, povrća. Sredstva za proširenu reprodukciju osigurava Ministarstvo poljoprivrede. Kombinat predlaže investicione zahvate, a odluku donosi ministarstvo. Sve poslovanje ide putem banke, koja prati trošenje sredstava, osigurava kredite, a i svi fondovi poduzeća nalaze se u banci. Dugoročni krediti daju se na rok 1 — 3 godine, a kratkoročni kredit na 3 mjeseca. Kamatna stopa za pojedine kredite iznosi: dugoročni 4%, kratkoročni 6%, a nepovratni krediti 18%. Sva dobit ostvarena u Kombinat u ide državi, a zatim se vraća za investicije, osobne dohotke i druge potrebe.

Radnici u toku godine na ime plaće primaju 80% akontacije, a preostalih 20% primaju koncem godine ako se ostvari plan proizvodnje. Uspjeh u proizvodnji prati se i utvrđuje za svaku liniju proizvodnje. 80—90% plate radniku garantira država. Štete nastale od poplave, tuče i drugog u cjelini nadoknađuje država.

U Rumunjskoj postoji jedno poljoprivredno dobro sa 60 tisuća hektara koje uglavnom proizvodi žitarice. Nakon dobivenih iscrpnih informacija i obilaska mliječne farme poljoprivrednog dobra »O g r a d a« nastavili smo put za B u k u r e š t.

23. rujna u Bukureštu primio na je direktor Instituta za ekonomiku agrara i organizaciju poljoprivrednih gospodarstava drug Dimitru. U ovom Institutu radi 200 ljudi. 150 ljudi Instituta radi u Bukureštu, a 50 ljudi se nalazi u provinciji. Postoji najuža povezanost između nastave i znanosti, no ipak su instituti posebne organizacijske jedinice. Institut je organizacijski vezan uz Akademiju poljoprivrednih znanosti. Akademija poljoprivrednih znanosti ima poljoprivredne objekte od 100 tisuća hektara obradive zemlje. U svim institutima Akademije radi tri tisuće istraživača. Na dobrima Akademije zastupljene su sve grane poljoprivrede. Akademija se bavi i izvozom poljoprivrednih proizvoda. Svaki Institut živi na privrednom računu. Naručnici istraživačkih tema su Ministarstvo, državna dobra, kooperative, te razne druge institucije. Akademija poljoprivrednih znanosti u svojoj aktivnosti godišnje ostvari dobitak od deset milijuna leja. Efikasnost po-

Izvozna proizvodnja, odnosno sniženje cijene koštanja poljoprivrednih proizvoda je osnovni zadatak svih faktora koji se bave poljoprivredom, a naročito istraživačkih institucija. Suvremena tehnologija počiva na primjeni mehanizacije i drugih sretstava, a jedno i drugo povećava troškove proizvodnje. Radna snaga je jeftina, a primjena tehnike neophodna. Primjena tehnike traži znanje i iskustvo. Kakav odnos uspostaviti između tehnike i čovjeka u proizvodnom procesu je stvar konkretne ekonomske analize. Istraživački rad usmjeren je na izučavanje slijedećih problema:

- organizacija poljoprivrednih dobara i proizvodnje u njima,
- problem veličine poljoprivrednih poduzeća,
- specijalizacija proizvodnje,
- sistem informacija i efikasnost gospodarenja,
- politika cijena i efikasnost poljoprivredne proizvodnje,
- ekonomska povezanost poljoprivrede Rumunjske s drugim zemljama.

U ukupnom izvozu Rumunjske 30% čine poljoprivredni proizvodi. Efikasnost izvoza predstavlja veliki problem. Od poljoprivrednih proizvoda Rumunjska uvozi samo pamuk i vunu.

Državna dobra i kooperative drže 94% ukupnih zemljišnih površina. Samo 6% zemljišta je u privatnom sektoru pretežno u planinskim područjima zemlje. Kooperative drže 75% obradivih površina, državna dobra 20%, a privatni sektor samo 5%. Državna dobra u cilju racionalnije i ekonomičnije proizvodnje orijentiraju se na sve veću koncentraciju. Koncentracija u pojedinim proizvodnjama se kreće:

- proizvodnja mlijeka 500 krava
- proizvodnja prasadi 2000 krmača,
- tov svinja 100 — 300 tisuća svinja,
- proizvodnja jaja 2 milijuna kokoški,
- proizvodnja brojlera 20 milijuna komada,
- tov junadi 10 — 15 tisuća komada,
- povrtlarstvo u staklenicima 60 hektara.

Poljoprivredna dobra u svojoj proizvodnoj orijentaciji daju prioritet kulturama i proizvodima gdje postižu veću efikasnost respektirajući potrebe i zahtjeve plana da se pokriju potrebe zemlje za vlastite potrebe i za planirani izvoz.

U Rumunjskoj 60% obradivih površina zauzimaju žitarice. Osnovne linije stočarske proizvodnje su govedarstvo, svinjogojstvo i peradarstvo. Posljednjih godina velika pažnja obraća se ovčarstvu. Od sadašnjih 15 milijuna ovaca planiraju povećati fond ovaca na 20 milijuna. Uvoz vune mnogo košta, a posljednjih godina u čitavoj Evropi raste oskudica u vuni i na pamuku.

Rumunjska ima jako razvijeno vinogradarstvo i voćarstvo. 400 tisuća voćnjaka najbolje potvrđuje kolika se sredstva angažiraju za proširenje i intenzifikaciju ovih proizvodnji. Poslovanje državnih dobara i kooperativa bazira na privrednom računu. Uz sve postignute uspjehe u poljoprivredi i privredi uopće još uvijek 40 — 50% stanovništva radi u poljoprivredi. Efektivno stvarno radi u poljoprivredi samo 30%. Plan za 1990. godinu predviđa da u poljoprivredi radi svega 10 — 12% od ukupnog stanovništva. Imaju problema s radnom snagom kao i druge socijalističke zemlje. U proteklom 5-godišnjem planu iz poljoprivrede u druge privredne grane otišlo je oko jedan milijun ljudi. Slijedeći 5-godišnji plan predviđa da poljoprivredu napusti još dva milijuna ljudi. Promjena zanimanja traži nova znanja i odgovarajuće stručne kvalifikacije. U Rumunjskoj sada živi 22 milijuna stanovnika. Plan za 1990. godinu predviđa porast na 24 milijuna stanovnika. Stopa nataliteta je 1%. Najbrojnije su obitelji s jednim ili dvoje djece najviše. Želja za većim standardom utječe na veličinu obitelji. Obitelji s visokom stručnom spremom imaju najviše jedno, a rjeđe po dvoje djece. Struktura potrošnje prehrambenih artikala uvjetovana je visinom porodičnog budžeta. Godišnje troše po stanovniku 180 kg žitarica i 40 kg mesa. Nacionalni dohodak po stanovniku kreće se od 700 do 800 američkih dolara. Dohodak u poljoprivredi je 40% manji od dohotka u industriji. Poljoprivreda je izvor i baza za razvitak cjelokupne privrede. 1990. godine predviđa se izjednačenje dohotka u poljoprivredi s dohotkom u industrij. Oko 40% porodičnog budžeta troši se za prehranu. Površina okućnice velika je 1000 — 3000 m². Od ukupnog stočnog fonda na okućnici se drži: 50% krava, 40% svinja i 40% peradi. Planinska područja mogu imati veću okućnicu i veći broj stoke. U tim rajonima nestao je nomadski način držanja ovaca. Radna snaga prelazi u gradove i u druga zanimanja. Država raznim mjerama nastoji zadržati jedan dio stanovništva u planinskim područjima. Stočarska proizvodnja se forsira većim cijenama. Za proizvedeno tele proizvođač uz otkupnu cijenu dobiva još 500 leja premije. Gdje god postoje uvjeti razvija se i unapređuje turizam. Rumunjska raspolaze s 3 milijuna hektara planinskih pašnjaka. Razlika u osobnim mjesečnim primanjima između poljoprivrede i industrije su slijedeće:

Plaće u poljoprivrednom dobru »Ograda« iznose:

Generalni direktor	4000 leja
Radnik kod krava	2000 leja
Prosječna zarada poduzeća	1500 leja
Najmanja zarada	1400 leja
I n d u s t r i j a	
Generalni direktor	5000 leja

Minimalna plaća zaposlenog radnika u zemlji je 1000 leja. Raspon u primanjima između radnika i visokokvalificiranog stručnjaka je 1:3-4. U okviru Akademije nauka postoji Centar za sociologiju i u okviru njega postoji Odjel za ruralnu sociologiju.

Respektirajući zakone ekonomike u proizvodnim procesima odnosi među ljudima su sve nehumaniji. To isto vrijedi i za poljoprivredu. Seljak je

gotovo pet zimskih mjeseci nedovoljno zaposlen. Ova okolnost ga motivira i inspirira da razmišlja o svojoj budućnosti. Rezultati ankete među 25 tisuća omladine, koja živi na selu, pokazuju da 60% mladih želi ostati u poljoprivredi ali traže istu zaradu kao i u industriji. Rat, kolektivizacija zemlje, otokup poljoprivrednih proizvoda prouzrokovali su velike promjene na ranije tradicionalne odnose na selu. U Rumunjskoj je prije rata niz godina uspješno djelovala sociološka škola na čelu s njenim osnivačem, u svijetu poznatim ruralnim sociologom D. Gustim (1880—1955). 1965. godine ponovo se obnavlja njezin rad. Posljednjih godina objavljeno je nekoliko istraživačkih radova iz tog područja. Zadaci u poljoprivrednoj proizvodnji utvrđuju se planom. Proizvodnju planira Ministarstvo, dobra i kooperativa. Planovi se međusobno usklađuju, a ako u diskusiji o planu dođe do različitih stavova netko mora da odstupa. Plaće radnika u neposrednoj proizvodnji u dobrima i kooperativama temelje se na ostvarenoj proizvodnji. Svi članovi kooperative sa 65 godina starosti ostvaruju pravo na mirovinu. Penzija iznosi 200 — 400 leja, a to je 50% penzije industrijskog radnika.

U neposrednoj blizini Akademije smješten je Poljoprivredni univerzitet sa četiri fakulteta:

1. Biotehnološki
2. Stočarski
3. Poljoprivredno-ekonomski
4. Fakultet za poljoprivrednu mehanizaciju.

24. rujna 1973. napustili smo Bukurešt i produžili put preko Karpatata, bogatih šumom, turističkim objektima i naftonosnim poljima. Na Karpatima je jako razvijen zimski turizam. Studenti za 12 dana skijanja u Karpatima s prijevozom i kompletnim pansionom plaćaju svega 200 leja. (20 tisuća starih dinara).

Istog dana oko 14 sati stigli smo u Kooperativu CRISTIAN, koja je udaljena oko 20 km od industrijskog središta BRASOVA. Iscrpne informacije o kooperativi dao nam je inž. agronomije KARDAS TOMO. Kooperativa u CRISTIANU osnovana je prije 21 godinu. Zadruga ima 1031 hektar obradivih površina i 34 hektara pašnjaka. Od stočnog fonda raspolaže sa:

1200 komada rogate stoke
 700 komada krava
 600 komada svinja
 1200 komada ovaca

U proizvodnji žitarica radni procesi mehanizirani su s 95%, krumpira 90%, a šećerne repe 50%.

Prinosi pojedinih kultura u kooperativi po 1 ha iznose:

— pšenica	45 q
— krumpir	80 q
— kukuruz (suho zrno)	36 q
— šećerna repa	5 vagona

Koriste relativno vrlo velike količine umjetnih gnojiva. 1973. godine po 1 ha bacali su 800 kg umjetnog gnojiva. Naročitu visoku zaradu postižu na krumpiru kojeg prodaju kao sjemensku robu. U povrtlarstvu najviše proizvode kupus, mrkvu, luk i krastavce. Mliječnost krava kreće se od 3100 do 3400 litara. 1972. godine 20% krava proizvodi 3500 — 4000 litara mlijeka. Selo ima 370 domaćinstava, od čega samo 112 domaćinstava sposobnih za rad, a ostalo su staračka domaćinstva ili rade van poljoprivrede. Samo 7% od ukupnog stanovništva radi u poljoprivredi. Rad u ratarstvu i povrtlarstvu bazira na grupnom sistemu. Jednu grupu sačinjava 15 — 20 radnika. Svaki muškarac godišnje mora imati minimum 200 radnih dana, a žena 150. Radi se na bazi akorda, a plaća se u novcu i u naturi. Od zarađenog iznosa 80% dobiva se u novcu, a 20% u naturi. 15 godina rada u kooperativi i davanje zemljišta u zadrugu osigurava mu pravo na penziju. Zdravstveno osiguranje zadrugara je besplatno. Zadrugar s 2 člana obitelji ima pravo na okućnicu od 25 ari (2500 m²), jednu kravu, 3-4 svinje i 15-30 ovaca. Okućnica je u posjedu zadrugara dok on živi i radi u zadrugi. Ako djeca roditelja ne žive i rade s roditeljima u kooperativi, već žive izvan mjesta rođenja i imaju drugo zanimanje gube pravo nasljeđivanja okućnice. Od cjelokupne godišnje zarade domaćinstva koje radi u kooperativi oko 40% prihoda ostvaruje se na okućnici. Plan proizvodnje u kooperativi predlaže zadruga i najčešće ih državni organi prihvaćaju bez korekture, međutim planiranje proizvodnje u državnim dobrima ima značajku direktive i obaveze nametnute od viših državnih organa. Kooperativa nema nikakvih državnih obaveza. Kooperativa vlastita sredstva slobodno investira u skladu s planom. Četvrtinu ostvarene dobiti u kooperativi koristi se za potrebe proširene reprodukcije. Za gospodarske zgrade i navodnjavanje država daje kredite na 15 godina. Zadruga uvijek raspolaze s dovoljno obrtnih sredstava za uspješno obavljanje planiranih zadataka. Zadruga nema vlastita sredstva mehanizacije za obradu zemljišta već se koristi uslugama mašinsko-traktorskih stanica. Vlastita 4 traktora i 6 kamiona koriste isključivo u transportne svrhe.

Domaćinstva koja godišnje ostvare prihod ispod 10 tisuća leja uopće ne plaćaju porez. Prihod iznad 10 tisuća leja se oporezuje. Domaćinstva s prihodom od 21 tisuća leja oporezuju se s 16%.

M A Đ A R S K A

25. rujna, poslije boravka u CLUJU, krenuli smo prema Mađarskoj. Prema našem planu prvo smo dva dana boravili u DEBRECINU.

DEBRECIN je po broju stanovnika treći grad u Mađarskoj. U njemu živi oko 200 tisuća stanovnika.

Poslije podne posjetili smo Poljoprivrednu zadrugu u selu Berettyőújfaluu koja je udaljena oko 30 km od Debrecina, a nalazi se u županiji Bihar. Informacije o zadrugi dali su nam direktor, glavni agronom i sekretar partije. Rukovodilac — direktor zadruge je agronom sa 14 godina radnog staža. Zadruga je osnovana 1948. godine sa 48 domaćinstava. Zemljišni kapaciteti zadruge su 4500 hektara, od čega je 1500 hektara černoizjom. Skoro 80% obradivih površina otpada na kukuruz i pšenicu (kukuruz 42%,

pšenicu 35%). Preko 70% pšenice je ruska sorta bezostaja. Njezin prinos se kreće oko 35 q. Kod sjetve kukuruza koriste naše jugoslavenske hibride, koji daju prinos oko 50 q suhog kukuruza u zrnu.

U Zadruzi se nalazi slijedeći fond stoke:

200 krava mađarske pasmine kombiniranih svojstava s prosječnom mliječnošću 2900 litara. Sve krave se umjetno osjemenjuju. Prosječni troškovi proizvodnje 1 litre mlijeka su 4,35 forinti, a prosječna prodajna 5,20 forinti. Država na litru proizvedenog mlijeka daje premiju od 0,30 forinti. Većinu mlijeka prodaju u obliku vrhnja, a nusprodukt stepku (mlačenicu koriste za prehranu stoke). S financijskog stanovišta u proizvodnji mlijeka postižu najslabiju akumulaciju. 500 goveda za proizvodnju goveđeg mesa. Dnevni prirast u proizvodnji goveđeg mesa iznosi 1,10 kg. Govedarska linija proizvodnje (mlijeko, meso) stvara im mnoge probleme, a najviše politika cijena ovih proizvoda.

Krmača 360 komada. Jedna krmača godišnje proizvede 17 komada odbite prasadi. Po 1 krmači godišnje se proizvede 1400 kg mesa. Za 1 kg prirasta u tovu svinja troši se 3,9 kg koncentrata. Cijena koštanja 1 kg žive vage u tovu svinja iznosi 9,50 forinti, a prodajna je 25 forinti, što znači da u proizvodnji svinjskog mesa ostvaruju vrlo visoku akumulaciju. Oko 60% proizvedenog svinjskog mesa plasiraju na talijanskom tržištu. Dnevni prirast u tovu svinja je 600 grama. Jedan radnik posluhuje 60 krmača, a svinja u tovu 700 — 800 komada. Mjesečna zarada svinjara iznosi oko 3500 forinti uključujući i premiju. Zadruga u dva turnusa godišnje proizvede 10 — 12 tisuća utovljenih svinja. Svinje su mađarske pasmine križane s velikom bijelom svinjom.

2500 ovaca merino pasmine, koju koriste za vunu, mlijeko i meso. Jag-njad za meso obično je teška oko 18 kg. Zadruga drži sve vrste peradi, a najrazvijenija je proizvodnja brojlera. Zadruga ima svoj vlastiti mehanički park i to: 34 traktora, 8 kombajna, 4 kiperu i druga oruđa. Broji 690 osoba, a od toga 453 je u radnom odnosu. Prema kvalifikacijama u zadruzi radi 8 agronoma, 9 tehničara, 4 ekonomista i 83% kvalificiranih radnika. Radno vrijeme u zadruzi traje 10 sati dnevno. U zadruzi nagrađivanje je samo u novcu. Radnik se plaća prema ostvarenoj proizvodnji. Norme za pojedine radove se utvrđuju zakonom. Znatno veće zarade ostvareuju stočari jer oni rade 365 dana u odnosu na ratare koji su u najboljem slučaju potpuno iskorišteni u toku godine najviše 6 — 7 mjeseci. 80% zarade garantira država, a preostalih 20% dobiva se ako zadruga ostvari planirani obim proizvodnje. Muškarci sa 60 godina starosti stječu pravo na penziju a žene s 55 godina starosti. Visina penzije je 1300 forinti mjesečno. Rukovodilac zadruge prima mjesečno 5000 forinti plus 50% premije. Muški članovi zadruge moraju imati najmanje godišnje 150 radnih dana, a žene 110 dana. Prosječna zarada u Mađarskoj 1972. godine bila je 1840 forinti. U posljednja 4 razreda osnovne škole u nastavnom programu nalazi se i poljoprivreda. Osnovna škola završava se s 14 godina. Za omladinu koja se opredijeli za poljoprivredu postoje trogodišnje poljoprivredne škole, a za one koje prekinu daljnje školovanje organiziraju se tečajevi preko zime.

Dugoročni planovi poljoprivredne proizvodnje koje je utvrdila država odnosi se na vrijeme 5 — 10 — 15 godina. Isto tako postoje takvi planovi i po rajonima. Poljoprivredna dobra država obavezuje što moraju proizvoditi. Ako plan nije dovoljno racionalan Ministarstvo ga može izmijeniti. Zadruga su mnogo slobodnije u planiranju. Svaka zadruga sama donosi svoj proizvodni plan. U planiranju proizvodnje zadruga daju prioritet onim proizvodima, gdje postižu najveće cijene na tržištu. Prije 10 godina država je i zadrugama određivala što moraju proizvoditi.

Veličina okućnice određena je zakonom. Površina okućnice može biti od 0,3 — 0,6 ha zemljišta. Bolji radnici mogu dobiti nešto veću okućnicu. U selu se planira izgradnja jedne nove tvornice, koja će zaposliti 2000 ljudi koji sada žive od poljoprivrede. Ova zadruga i još 43 druge zadruga sa područja ove županije 1967. godine osnovale su svoj zadružni savez, čije članice posjeduju 130 tisuća hektara zemljišta. Proces okrupnjavanja zadruga i stvaranje zadružnih saveza traje već 3 — 4 godine. Savez je savjetodavni i kontrolni organ svojih članica. Svaka zadruga je pravna osoba. Članstvo u Savezu nije obavezno. Na teritoriju ove županije sve zadruga su učlanjene u Savez. Postoji i Zadružni savez Mađarske, a njega sačinjavaju izabrani predstavnici teritorijalnih zadružnih saveza. Svaku zadrugu u zadružnom savezu predstavljaju po dva njezina člana.

26. rujna 1973. posjetili smo Poljoprivredni fakultet u Debrecinu — AGRARTUDOMANYI EGYTEM DEBRECEN. Agronomski univerzitet osnovan je prije 100 godina. Prilikom osnivanja nosio je naslov Akademija. Agronomski univerzitet ima u svojem sastavu tri fakulteta. U Debrecinu se nalazi opći smjer Poljoprivrednog fakulteta, u Mezoturu fakultet za poljoprivrednu mehanizaciju, a u Sarvašu fakultet za poljoprivredne melioracije. Pravo na upis na postdiplomske studije stječe se poslije rada u praksi 4 — 5 godina. Za agronome iz prakse održavaju se kursevi u trajanju od mjesec dana. Na Poljoprivrednom fakultetu u Debrecinu radi: 135 profesora, 24 docenta, 40 predavača, 23 asistenta, 4 lektora, 4 istraživača, 3 fiskulturnika i 9 pripravnika, odnosno ukupno je angažirano u nastavi 232 čovjeka. Ukupno fakultet zapošljava 400 ljudi. Fakultet pohađa 600 redovnih i 423 izvanrednih studenata. Pored redovnog i izvanrednog studija na postdiplomskim studijama nalazi se 230 studenata. Godišnje se održava oko 20 tečajeva za stručnjake koji rade u zadrugama i poljoprivrednim dobrima. U jednom kursu obično se nalazi oko 30 kandidata. Studij traje 10 semestara, odnosno ukupno pet godina. Jedan semestar traje trinaest tjedana. Praksa studenata obično traje jedan mjesec. U devetom semestru student dobiva temu za diplomski ispit. Diplomaska radnja brani se pred komisijom. Poslije izložene diplomske radnje kandidat odgovara na pitanja iz područja ratarstva, stočarstva i poljoprivredne ekonomike. Većina studenata prima stipendiju. Stipendije dodjeljuje država, dobra, zadruga i lokalni organi vlasti. Visina stipendije obično iznosi 600 — 800 forinti mjesečno. Radno vrijeme je 7 — 14 sati. Svaki nastavnik radi i naučno. Nastavnik je obavezan za predmet koji predaje imati skripta ili udžbenik. Za organiziranje prakse postoji posebna katedra. Praksa se organizira na fakultetskom dobru i na drugim još stotinu poljoprivrednih dobara. Zajednička praksa organizira se u

grupama po 20 studenata. Za uspješno izvođenje prakse odgovorni su nastavnici s područja ratarstva, stočarstva i ekonomike poljoprivrede. Izvođenje prakse kontroliraju nastavnici i asistenti. Financijske troškove prakse podmiruje Ministarstvo i Fakultet. Znanstvenim radom nastavnici se bave u okviru Akademije nauka. Selekcija studenata se vrši u prvoj godini studija. Na jedno mjesto za upis na Fakultet kandidiraju se po dva kandidata. Plaće nastavnog osoblja iznose:

profesor	5000 — 6000 forinti
docent	4000 — 5000 forinti
predavač	3000 — 4000 forinti
asistent	2200 forinti

Početna plaća stručnjaka sa fakultetskom spremom iznosi 2000 — 2400 forinti. Svaki nastavnik i suradnik ima mogućnosti da davanjem pomoći za drugama i dobrima osigura dopunsku zaradu. Najviše se može dobiti pet plata viška godišnje. Naučni rad nastavnika se unaprijed planira. Završene studente u radni odnos najčešće primju njihovi stipenditori. Studenti su smješteni u domu koji se nalazi neposredno uz Fakultet sa 600 ležaja. U krugu fakulteta nalazi se kino dvorana, ambulanta, dvorana za fiskulturu, trgovina i drugi uslužni objekti. Fakultet ima vlastitu farmu od 4.000 hektara.

26. rujna 1973. produžili smo put za B U D I M P E Š T U. Budimpešta broji preko 2 milijuna stanovnika. Podijeljena je na 22 rajona, a prostire se na površini od 526 km². Ima metro još od 1896. godine. Prvi putnik u metrou bio je car Franjo Josip. Inače su se još u devetom stoljeću s područja Urala Mađari počeli doseljavati na današnji teritorij svoje zemlje među ostalim bogatom i mineralnim vodama. Samo u Budimpešti nalazi se 120 ljekovitih vrela.

Zemljoradnicima u okolici Budimpešte i drugih gradova koji nisu htjeli stupiti u kolektivna gospodarstva data je okućnica veličine 1,5 hektara, u kojima najintenzivnije gospodare proizvođači mnoge proizvode, a najviše povrće i voće. Domaćinstva u planinskim rajonima mogu imati okućnicu od 5 i više hektara.

27. rujna 1973. bili smo u posjetu Agrarnom institutu u Budimpešti. (AGRARGAZDASÁGI KUTATÓ INTÉZET, BUDAPEST IX, ZSIL U. 3-5.) Primio nas je zamjenik direktora Horváth i još 3 člana Instituta. Institut radi na ekonomskim problemima poljoprivrede. Postojala su 3 ovakva Instituta koji su 1965. godine spojeni u jedan Institut. Sada je ovo jedini centralni Institut u kojemu radi 250 ljudi, od kojeg broja 80 su naučni radnici, a razliku čini tehničko i administrativno osoblje. Institut se bavi ključnim makro i mikro problemima poljoprivrede s ekonomskog stajališta. Institut je angažiran na brojnim problemima, a najvažniji su sljedeći:

- izrada srednjoročnih planova od 5 — 10 godina razvitka poljoprivrede,
- praktični i teoretski problemi razvoja državnih dobara,
- organizaciona i ekonomska pitanja kolektivnih gospodarstava,
- problemi sistema i tipova gospodarenja,

- regionalni problemi poljoprivrede,
- utjecaj cijena, kredita, dotacija na dohodak i razvoj poljoprivrede,
- proizvodna orijentacija u međunarodnim odnosima i integracija u poljoprivrednoj proizvodnji,
- horizontalna i vertikalna integracija u poljoprivredi,
- sredstva za proizvodnju u poljoprivredi i efikasnost njihovog iskorištavanja,
- mogućnosti primjene matematsko-statističkih metoda u ekonomiji poljoprivrede,
- kompleksna istraživanja grana i linija proizvodnje i to: žitarice, industrijsko bilje, voćarstvo, vinogradarstvo, vinarstvo, povrtlarstvo, svinjogojstvo (meso, mlijeko, reprodukcija),
- organizacija — ekonomika i tehnologija proizvodnje u državnim dobrima i njihov utjecaj na cjelokupna kretanja u poljoprivredi,
- sistem i metoda rukovođenja u poljoprivredi,
- analiza agrarno-političkih mjera na kretanje u poljoprivredi,
- utjecaj mehanizacije, kemizacije, odvodnje i navodnjavanja na intenzitet i racionalnost proizvodnje u poljoprivredi,
- plaćanje radnika u poljoprivredi, racionalizacija radnih procesa,
- poljoprivredna proizvodnja posmatrana sa stanovišta unutrašnje potrošnje i izvoza,
- unutrašnja struktura državnih dobara i rješavanje konkretnih aktualnih problema u njima.

Na rješavanju spomenutih i drugih problema Institut surađuje s ostalim Institutima i institucijama u zemlji. Institucije i javnost o aktivnosti i rezultatima Instituta upoznaje izdavanjem knjiga, stalnih i povremenih publikacija, časopisa i na razne druge načine. Znanstveni radnici Instituta često su angažirani i kao profesori na fakultetu. Institut je angažiran i na ekonomskim problemima poljoprivrede unutar SEV-a. Institut održava češće kontakte sa agrarnim institutima Jugoslavije (Beograd), Francuske, Zapadne Njemačke, SAD i drugim zemljama.

Na postavljena pitanja u diskusiji odgovoreno nam je slijedeće: Cijene poljoprivrednih proizvoda u Mađarskoj manje su za 20 — 30% nego cijene u Jugoslaviji. Odgovor domaćina je glasio da je razina cijena prvenstveno uvjetovan stupnjem proizvodnje. Nadalje da navedeni opći zaključak u pogledu cijena se ne može prihvatiti, već su cijene nekih proizvoda manje u Mađarskoj nego u Jugoslaviji a drugih veće u Jugoslaviji nego u Mađarskoj. U Mađarskoj postoje tri oblika cijena. Fiksne cijene utvrđuju se za najvažnije prehrambene artikle i to žitarice, mlijeko i meso. Nadalje postoje minimalne i maksimalne cijene s rasponom od — do, koje važe za kukuruz, stočnu hranu i industrijsko bilje. I konačno postoje slobodne cijene koje se formiraju na osnovu ponude i potražnje. Slobodne cijene obuhvaćaju proizvode povrtlarstva, voćarstva, vinogradarstva i jaja. I pored postojanja tri sistema cijena ipak 70% poljoprivrednih proizvoda ima fiksne cijene. Cijene poljoprivrednih proizvoda formiraju se na bazi slijedećih troškova:

- a) materijalni troškovi,
- b) troškovi živog ljudskog rada,
- c) ostali troškovi
- d) dohodovna stopa od 8%

Općenito kod formiranja cijena kao baza uzimaju se prosječni troškovi proizvodnje. Pored troškovnog principa na kretanje cijena utječe odnos ponude i potražnje i konkretna politika zemlje prema najvažnijim proizvodima (pšenica, meso, mlijeko, jaja, šećerna repa).

Poslije posjete Instituta u Budimpešti posjetili smo zadrugu »P E - T Ö F I« u selu Kozponti Iroda, udaljenu od Budimpešte oko 20 km. Informacije o životu i radu zadruge dao nam je glavni knjigovođa. Zadruga ima 1800 hektara zemljišta, 1400 hektara oranica, a ostalo su livade, pašnjaci i šume. Osnovne ratarske kulture su pšenica, ječam i kukuruz. Najveće površine zauzima pšenica. U normalnim godinama prinos pšenice je 35 — 36 q, ječma 39 q i kukuruza 55 q. Od stoke drže jedino kokoši za proizvodnju jaja. Po jednoj kokici godišnje dobivaju 250 jaja. Zadruga je organizirana na vertikalnom principu, poljoprivredni proizvodi se prerađuju u objektima zadruge u finalni proizvod i kao takvi se plasiraju na tržište. Proces proizvodnje u zadruzi ima slijedeći tok: pšenica — hrana — kokoši — jaja — tijesto — trgovina. Investicione radove zadruga obavlja u vlastitoj režiji sa svojim ljudima i opremom i tako ušteduje na troškovima gradnje za 30 — 40 %. Zadruga posjeduje 26 traktora, 7 kombajna i 5 kamiona. Popravci i remont strojeva obavlja se u vlastitoj radionici. Vijek amortizacije traktora je 5 godina. Mehanizacijom tehnoloških procesa u poljoprivredi i sezonski karakter proizvodnje nameću složen problem racionalnog i potpunog korištenja radne snage zadrugama u toku cijele godine. U sklopu zadruge nalazi se posebna organizacijska jedinica tvornica tijesta. Sredstva za izgradnju tvornice tijesta dala su 3 poduzeća, u čemu je zadruga učestvovala s 37% ukupnih investicionih ulaganja. Svaki pogon vodi odvojeno knjigovodstvo i svoje poslovanje zasniva na vlastitom privrednom računu. Dohodak se dijeli između pojedinih organizacijskih jedinica prema učešću u troškovima. Visoka rentabilnost u proizvodnji jaja osigurava se njihovim pretvaranjem u tijesto. Godišnje proizvode oko 5 tisuća tona suhog tijesta. Na proizvodnji tijesta radi 60 ljudi. Za proizvodnju tijesta koriste talijanske strojeve. Prosječna mjesečna plaća zaposlenih u zadruzi iznosi oko 3000 forinti. Troškovi proizvodnje u zadruzi vode se prema uputama Instituta za ekonomiku poljoprivrede. Za drugu drži 70 tisuća kokošiju za proizvodnju jaja.

Posljednjeg dana našeg putovanja 28. rujna 1973. na putu iz Mađarske za Jugoslaviju posjetili smo Poljoprivredni fakultet u KESZTHELY — AGRARTUDOMANYI EGYTEM KESZTHELY. U ime fakulteta primio nas je prodekan profesor Andraš Kovač i predstavnik studenata.

Poljoprivredni fakultet u Keszthelyu osnovan je još 1797. godine kada je čuveni grof György Festetics (1755—1819) za potrebe svoga imanja osnovao poljoprivrednu školu za obrazovanje specijalista potrebnih za svoje gospodarstvo. To je prva samostalna škola za više poljoprivredno obrazovanje takve vrste u Evropi, jer one koje su tada postojale u Bologni i Berlinu nisu bile samostalne. Nakon ove, koju godinu kasnije,

osnovana je samostalna škola i u Stuttgartu. Studenti ove škole išli su u revoluciju 1848, pa je tadašnji car Franjo Josip dao naredbu da se škola zatvori. Kad je 1868. došlo do mira škola je ponovo otvorena. Prije tri godine, 1970. osnovan je Poljoprivredni univerzitet u okviru kojega su 4 fakulteta i 2 više polj. škole. U Mosonmagyaróváru je filijala za stočarstvo (stočarski fakultet), a u Nagykanizsi centar za selekciju. Ovdje u Keszthelyu se školuju tri profila stručnjaka: opći profil, za ratarstvo i za zaštitu bilja. Na dvije više škole obrazuju se pogonski inženjeri iz mehanizacije i selekcije.

Na fakultetima studij traje 5 godina, a na višim školama 3 godine. Da bi mogao prijaviti doktorsku tezu student mora nakon diplomiranja provesti 2 godine u istraživačkom radu.

Na Univerzitetu ima ukupno, što redovnih što izvanrednih, oko 3.000 studenata. U taj broj uračunati su i aspiranti. Na fakultetima u Keszthelyu ima ukupno 800 studenata.

Istraživanja u poljoprivredi su objedinjena zajedničkim programom. Evo nekih tema: — melioracije kao faktor plodnosti tla, — selekcija kruumpira, — teorija upravljanja (krupnim soc. poduzećima. Oni su ovdje u Keszthelyu glavni koordinatori u Hm istraživanjima. Postoje i druge teme koje vode drugi fakulteti kao koordinatori. Oni sudjeluju u oko 20 tema. Ministarstvo polj. daje financijska sredstva za istraživački rad.

Osim toga znanstveni radnici s fakulteta učestvuju u istraživanjima koja su vezana za probleme poljoprivrednih radnih organizacija i prehrambene (prerađivačke) industrije i to privreda posebno plaća.

Oni također učestvuju u interdisciplinarnim studijama i temama. Unutar ovog spadaju i tzv. hobi istraživanja.

Na kraju, fakultetski ljudi sudjeluju i u tzv. regionalnim istraživanjima, koja su vezana za probleme poljoprivrede i prehrambene i prerađivačke industrije u ovom kraju.

Za državne teme oni su odgovorni direktno ministarstvu, koje financira te projekte ili posebnim komisijama. Kod suradnje s privredom radi se uglavnom o nekim praktičnim rješenjima ili poboljšanjima. Ako su predložena rješenja bila manje ili više efikasna onda od toga zavisi i plaćanje, nagrađivanje suradnika koji na tome rade. Za rad na temama regionalnog značenja odgovara se Savjetu univerziteta.

M. Palčović, omladinski rukovodilac upoznao nas je s radom i problemima omladinske organizacije. Oko 80% studenata su članovi omladinske organizacije. Omladinska organizacija je jedinstven za cijelu Mađarsku.

On je napomenuo da je ranije svako godište na fakultetu imalo svoju organizaciju, a svi zajedno bili su objedinjeni putem omladinskog komiteta na fakultetu. Ovakav način organiziranja (omladine) studenata imao je svojih nedostataka, prvenstveno u tome što su studenti bili prvenstveno zainteresirani za struku a manje za druge probleme. Novom organizacijom studenti su organizirani tako da su u jednoj organizaciji obuhvaćeni svi studenti koji su zainteresirani za jedno područje rada. Npr. muzika, folklor, politika i dr. Studenti su povezani vertikalno od I do V godine studija i tako jedni prenose iskustva na druge.

Prije 3 godine smanjena je dobna granica prijema u Partiju — sa 25 na 18 godina. Među studentima ima 4 — 8% članova Partije, zavisno od godine studija.

Bilo je postavljeno i nekoliko pitanja i vođena je interesantna rasprava. Bila je i jedna rasprava oko doktorskih teza. Na kraju se ispostavilo, da i pored toga što se sa 25 godina može braniti teza, da se to obično dešava u dobi od 30 — 35 godina.

Druga rasprava bila je o financiranju melioracionih programa. Rečeno je da se 50% sredstava daje kao dotacija, a ostalih 50% kao kredit na 5 godina. Dotacija može varirati i ima funkciju stimuliranja — razvoja pojedinih proizvodnji i pojedinog područja. Tu država onda jednostavno daje prioritet ovoj regiji nad drugom, jer su zahtjevi veliki.

Nakon toga otišli smo u Poljoprivredni muzej koji je smješten u neposrednoj blizini fakulteta u kući grofa Györgya Festeticsa koja je stara preko 200 godina. Budući da je grof bio osnivač prve škole za više polj. obrazovanje, ova ideja o podizanju muzeja vrlo dobro je povezana s imenom toga čovjeka. U muzeju se nalaze osnovni podaci o imanju grofa Festeticsa, inventar kojim se služio na svom gospodarstvu — od osnovnih oruđa u obradi polja pa sve do priručnog aparata za punjenje boca. 1797. g. grof je na svom imanju podigao prvi moderni vinograd. To je vrijeme prodora filoksere, a kasnije i plamenjače. Iz 1890. godine izložene su prskalice za zaštitu voćnjaka i vinograda. Izloženi su i drugi predmeti i stari alati kao npr. šmrkovi (razni oblici) za vino, razni oblici čaša, posude za vino, drvene bukljije, drvena preša za vino i dr.

Značajno mjesto u muzeju zauzimaju dokumenti o razvoju poljoprivrednog školstva, odnosno više polj. škole u Keszthelyu. Tu su čak nazivi predmeta sa satnicom po semestrima, dekani, znameniti profesori i studenti itd. Muzej još nije sasvim dovršen i na tome se stalno dalje radi.

Obilaskom tri susjedne socijalističke zemlje Bugarsku, Rumunjsku i Mađarsku, neposredno od naših domaćina Poljoprivredno-ekonomskih instituta — Poljoprivrednih fakulteta — Državnih dobara — Kolektivnih gospodarstava, dobili smo potpuniji uvid o stanju i tendencijama kretanja u poljoprivredi, te o organizaciji nastave i znanstvenog rada u poljoprivredi.

Voditelj postdiplomskog studija iz Ekonomske poljoprivrede prof. dr Branko Štancl bio je organizator i rukovodilac ekskurzije.

Našim domaćinima prof. dr Branko Štancl najtoplije se je zahvaljivao na gostoprimstvu, srdačnosti i otvorenosti u našim kontaktima u ime Poljoprivrednog fakulteta Zagreb, profesora i slušača postdiplomskog studija iz Ekonomske poljoprivrede u Zagrebu. Njegovi raniji kontakti s nekim institutima u tim zemljama kao i uspostavljene osobni kontakti s rukovodiocima tih ustanova mnogo su potpomogli da se planirani program ekskurzije potpuno realizira.

LITERATURA

1. Brkić S.: Zabilježbe s puta po Bugarskoj, Rumunjskoj i Mađarskoj. Zagreb, 1973. (Rukopis)
2. Gaži F.: Razvitak poljoprivrede u zemljama SEV-a. Bilten »Poljodobra« br. 20. Zagreb, 1973.
3. Starc A.: Neke usporedbe poljoprivredne proizvodnje Jugoslavije i susjednih zemalja. Agronomski glasnik br. 1—2. Zagreb, 1973.
4. Starc A.: Kretanje poljoprivrednog i seoskog stanovništva (Podaci o razvijenim zemljama). Sociologija sela br. 39. Zagreb, 1973.
5. * * *: Statistički godišnjak SFRJ. Beograd, 1972.